

3. Брушлинский А.В. Проблема субъекта в психологической науке / А.В. Брушлинский // Сознание личности в кризисном обществе / Под ред. К.А. Абульхановой-Славской, А.В. Брушлинского, М.И. Воловицкой. – М.: Ин-т психологии РАН, 1995. – С. 28–42.
4. Грановская Р.М. Изменение межфункциональных связей в разные периоды зрелости (Как происходит формирование целостного интеллекта) / Р.М. Грановская, Е.И. Степанова // Развитие психофизиологических функций взрослых людей; под ред. Б.Г. Ананьева, Е.И. Степановой. – М.: Педагогика, 1977. – С. 181–190.
5. Змеев С.И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых / С.И. Змеев. – М.: ПЕР СЭ, 2007. – 272 с.
6. Кулюткин Ю.Н. Психологические проблемы образования взрослых / Ю.Н. Кулюткин // Вопросы психологии. – 1989. – № 2. – С. 5–13.
7. Лібанова Е.М. Соціальна стратифікація українського суспільства: спроба статистичного визначення та вимірювання / Е.М. Лібанова // Український соціум. – 2003. – № 1(2). – С. 146–164.
8. Мерцинковская Т.Д. Инварианты возрастной психологии: категория зрелости / Т.Д. Мерцинковская // Феномен и категория зрелости в психологии / [отв. ред.: А.Л. Журавлев, Е.А. Сергиенко]. – М.: Ин-т психологии РАН, 2007. – С. 96–107.
9. Олійник В. Українська модель функціонування і розвитку системи післядипломної педагогічної освіти / В.В. Олійник // Післядипломна освіта в Україні. – 2004. – № 2. – С. 5–12.
10. Петровский А.В. Личность. Деятельность. Коллектив / А.В. Петровский. – М.: Просвещение, 1984. – С. 21–33.
11. Протасова Н.Г. Методологічні основи розвитку та вдосконалення системи післядипломної освіти фахівців / Н.Г. Протасова // Післядипломна освіта в Україні. – 2002. – № 2. – С. 7–10.
12. Тоффлер Э. Третья волна / Э. Тоффлер. – М.: АСТ, 1999. – 261 с.

13. Чиксентмихайи М. Поток: Психология оптимального переживания / М. Чиксентмихайи; пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Смысл: Альпина-нон-фикшн, 2012. – 461 с.
14. Chudobiecki J. Uniwersytet nowej generacji w modelu edukacji permanentnej / J. Chudobiecki, L. Wanat // Uniwersytet trzeciej generacji: stan i perspektywy rozwoju; red. D. Burawskiego. – Poznań: 2013. – 296 с.
15. Eco U. Diariusz znajmniejszy / Eco U; tłum. A. Szymanowski. – Kraków: Wydawnictwo Znak, 2007. – 171 s.
16. Edukacja dorosłych wo becspołecznego wykluczenia: przeszłość i teraźniejszość, Biblioteka Edukacji Dorosłych, t. 44 // Warszawa–Gdańsk, 2012. – 276 s.
17. Knowles M.S. The Adult Learner: A Neglected Species / M.S. Knowles. – 4th ed. – Houston, London, Paris, Zurich, Tokyo: Gulf Publishing Company, 1990. – 293 p.
18. Kolb D.A. Learning styles and learning spaces: enhancing experiential learning in high ereducation / D.A. Kolb, A.Y. Kolb // Academy of Management Learning & Education. – 2005. – № 4. – P. 193–212.
19. Memorandum on Life-Long Learning. Working Group "Education and Training Statistics" Meeting, November 13–14, 2000. – Eurostat/E3/2000/ETS02.
20. UNESCO. Learning to Be (prepared by E. Faure et al.). – Paris: UNESCO, 1972.
21. UNESCO. World conference on higher education. World Declaration on Higher Education for the Twenty-First Century: Vision and Action. Paris, 1998.
22. <http://www.edusat.pl>
23. <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/25/id/559>

Надійшла до редколегії 05.03.16

Тамара Ткач, д-р психол. наук
Жешувський політехнічний університет, Жешув, Польща

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ НОВЫХ ФОРМ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ

В современном мире чрезвычайно остро встают проблемы развития человека не зависимо от его возраста и статуса и в течение всей его жизни. В последние годы учеными было обнаружено, что с возрастом интеллектуальные способности человека не только не ослабевают, но даже совершенствуются. Поэтому для человека старшего возраста актуальность приобретают проблемы формирования и развития собственной самости, умение проявлять себя перед собой и другими, создания собственного мира, новых форм коммуникаций с другими, всего того, что имеют значимость и ценность для полноценной жизнедеятельности человека. Таким образом, мотивация взрослых к образованию в двадцать первом веке приобрела качественно новую окраску.

Ключевые слова: интеллектуальные способности, последипломное образование, мотивация взрослых к образованию, формальное образование, когнитивные (интеллектуальные) работники ("cognitive workers"), "цифровые" работники ("digitariat"), информационные люмпен-пролетариат ("information underclass").

Tamara Tkach, Dr. of Psychology
Rzeszow University of Technologies, Rzeszow, Poland

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF NEW FORMS OF ADULT EDUCATION

The modern world is extremely acute problems of human development, regardless of age and status, and throughout her life. In recent years scientists have discovered that with age, intellectual abilities not only not weakened, but even improved. Therefore the older the topical problems of formation and development of own self, the ability to prove myself to myself and others, creating your own world, new forms of communication with others, things that have significance and value to a full human life. Thus, the motivation of adults to education in the twenty-first century have acquired a qualitatively new color.

Keywords: intellectual abilities, graduate education, motivation, adult education, formal education, cognitive (intellectual) workers ("cognitive workers"), "digital" workers ("digitariat"), information of the lumpen-proletariat ("information underclass").

УДК 159.922.73

Оксана Федорченко, студ.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ ТРИВОЖНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті міститься методологічне обґрунтування та досвід практичного дослідження гендерних відмінностей тривожності у дітей старшого дошкільного віку. Особливість та новизна наукового матеріалу полягає в емпіричному визначенні основних психологічних факторів виникнення тривожності в дітей старшого дошкільного віку при міжособистісній взаємодії.

Ключові слова: клінічна психологія, тривожність, діти старшого дошкільного віку, гендерні відмінності тривожності, тривожність хлопчиків, тривожність дівчаток.

Кожна людина може зрозуміти, з власного досвіду та своїх спостережень за людьми, які проживають поруч, що тривога є глибинним явищем. Можна припустити, що людина усвідомлює не тільки більш глобальні причини, які викликають тривогу в наш час, такі, як загроза війни, непередбачене майбутнє, відсутність контролю за ядерною зброєю, політичні та економічні зміни, але й також менш очевидні, більш глибокі, які стосуються кожного індивіда особисто джерела тривоги, які знаходяться в ньому самому і притаманні людям, з якими вона спілкується.

Особливо гострими періодами прояву та виникнення тривожності є зміна умов повсякденного життя: вступ до садочка, школи, перехід до середньої школи,

до дорослого життя. В наш час збільшилася кількість тривожних дітей, які відрізняються підвищеною неспокійністю, невпевненістю, емоційною нестійкістю.

Проблема тривожності є однією з найгостріших проблем сьогодення. Результати досліджень свідчать, що в наш час, порівняно з минулим десятиліттям, не тільки збільшилася кількість тривожних дітей старшого шкільного віку, а змінилися форми їх тривожності.

Тривожність "подорослішала", стала більш глибинною та особистісною, тому ця проблема і є актуальною в наш час.

Підвищений рівень тривожності в дитини може свідчити про її недостатню емоційну пристосованість до тих

чи інших соціальних ситуацій. В свою чергу, це породжує загальну настанову на невпевненість в собі. Дитина боїться зробити помилку, у неї немає впевненості, що притаманна цілісній особистості. Психічна сфера дітей в цей період характеризується нестачею любові, теплих надійних відносин у сім'ї, емоційної прив'язаності. Проявляються ознаки неблагополуччя, напруженості у контактах, страхи, тривога.

Не розкритими лишаються гендерні відмінності тривожності у дітей старшого дошкільного віку. З метою виявлення таких відмінностей було проведено дослідження на базі дошкільного навчального закладу № 21 "Малютко" м. Біла Церква за участі 30 дітей. У даному дослідженні було висунуто припущення, що високий рівень тривожності в дітей в старшому дошкільному віці частіше зустрічається в хлопчиків, ніж в дівчаток.

У дослідженні застосовувалися: тест на виявлення тривожності (Р. Теммла, М. Доркі, В. Амена), проєктивний метод "Будинок. Дерево. Людина".

Надійність та вірогідність отриманих результатів забезпечувались: застосуванням системного підходу до вивчення тривожності у дітей старшого дошкільного віку; методологічною і теоретичною обґрунтованістю вихідних даних дослідження, сукупністю стандартизованих валідних методів, що адекватні предмету, меті і завданням дослідження.

Наукова новизна дослідження полягає в емпіричному визначенні основних психологічних факторів виникнення тривожності в дітей старшого дошкільного віку при їх міжособистісній взаємодії.

Розглянемо теоретичні засади самого значення та розуміння поняття "тривожність" як очікування людиною несприятливого розвитку подій, до яких вона причетна. Як правило, високотривожні люди емоційно нестійкі. Вони невпевнені в собі, глибоко переживають наявні та можливі труднощі, перебільшуючи при цьому їх роль і загрозове значення. Високий рівень тривожності може свідчити про несприятливі умови психічного розвитку, наявність травмуючих психіку чинників. Низькотривожні люди упевнені в своїх силах, а тому з меншим зусиллям долають труднощі, що трапляються на їхньому шляху, емоційно стійкі в ситуаціях, які зачіпають їх потреби [1, с. 148].

Слово "тривожний" відмічається в словниках з 1771 року. В психологічному словнику тривожність – це індивідуальна психічна особливість, яка визначається в підвищеній схильності відчувати хвилювання в різноманітних життєвих ситуаціях, у тому числі і таких, які навіть не сприяють виникненню тривожності.

Слід відрізнити тривогу від тривожності. Якщо тривога – це епізодичний прояв хвилювання, неспокою дитини, то тривожність є стійким станом. Тривожність не пов'язана з якою-небудь певною ситуацією і проявляється, як правило, завжди. В психологічній літературі зустрічались різні визначення цього поняття, хоча більшість досліджень збігаються у визнанні необхідності розглядати його диференційовано як ситуативне явище і як особистісну характеристику з урахуванням перехідного стану і його динаміку. Так, П.А. М'ясоїд вказує, що тривожність – це очікування людиною несприятливого розвитку подій, до яких вона причетна [6, с. 407]. За визначенням Р.С. Немова, тривожність – постійне чи ситуативне виявлення ознак людини входити в стан підвищеного неспокою, відчувати страх і тривогу в специфічних соціальних ситуаціях Л.С. Степанов зазначає, що тривожність – це відчуття емоційного неблагополуччя, яке пов'язане з підвищеною схильністю до хвилювання, неспокою, небезпеки. Зв'язок емоційних станів і властивостей найвиразніше проявляється у стані тривоги. Терміном "тривога" позначається емоційна відповідь на можливу психічну

загрозу, на відміну від терміна "страх", яким позначається реакція на реальну загрозу, загрозу порушення функцій організму й виконуваної діяльності. Стан тривоги виникає у зв'язку з можливими неприємностями, непередбаченими ситуаціями, змінами у звичайній обстановці й виражається специфічними переживаннями – хвилювання, побоювання, порушення спокою. Тривожність може даватися взнаки у спілкуванні, у поведінці і супроводжується проявом неадекватно завищеної тривоги, що призводить до порушення регуляторних процесів. Тоді тривожність закріплюється як властивість особистості і стає домінуючою рисою характеру.

Тривожність як риса особистості є найбільш значущим ризик-фактором, що сприяє нервово-психічним захворюванням. Висока тривожність знижує ефективність інтелектуальної діяльності; гальмує її в напружених ситуаціях, наприклад під час іспитів, заліків, знижує рівень розумової працездатності, викликає невпевненість у своїх здібностях, є однією з причин негативного соціального статусу особистості, бо її поведінка характеризується емоційною неврівноваженістю, роздратуванням і може призвести до емоційного стресу [3, 4].

Термін "тривожність" використовується також для позначення відносно стійких індивідуальних відмінностей в схильності випробувати цей стан. У цьому випадку тривожність означає рису особистості. Тривожність як риса, чи особистісна тривожність, не проявляється безпосередньо в поведінці, але її рівень можна визначити виходячи з того, як часто і як інтенсивно у індивіда виникає стан тривоги. В тій чи іншій мірі переживання знайомі всім людям. Переживання бувають у більшості людей. Але у деяких недовіра, настороженість, тривожність по відношенню до інших стають постійними, характерними рисами – це вже не мимовільне почуття, яке породжене ситуацією, це властивість особистості. І, нарешті, в своїх крайніх формах такі переживання можуть вийти за межі психічної норми і стати причиною тяжких неврозів і психозів [8, с. 131]. Знайомі всім почуття, риса особистості, тяжка патологія, а в основі цих різноманітних речей один і той же комплекс переживань, який психологи називають міжособистісною тривожністю.

Психологи виділяють два основних види тривожності. Перший з них – це так звана ситуативна тривожність, тобто породжена деякою конкретною ситуацією, яка об'єктивно викликає неспокій. Цей стан може виникати у будь-якої людини внаслідок можливих неприємностей і життєвих ускладнень. Цей стан не тільки є нормальним, але і відіграє свою позитивну роль. Він виступає своєрідним мобілізуючим механізмом, який дозволяє людині серйозно і відповідально підійти до рішення виникаючих проблем. Ненормальним є скоріше зниження ситуативної тривожності, коли людина перед серйозними обставинами демонструє свою безвідповідальність, що частіше за все свідчить про інфантильну життєву позицію, недостатню сформульованість самосвідомості. Ситуативна чи реактивна тривожність як стан характеризується суб'єктивно пережитими емоціями: напруженням, занепокоєнням, заклопотанням, нервозністю. Цей стан виникає як емоційна реакція на стресову ситуацію, може бути різним за інтенсивністю й динамічним у часі. Другий різновид – це особистісна тривожність. Вона може розглядатися як особистісна риса, яка проявляється в постійній схильності до переживань, тривоги в найрізноманітніших життєвих ситуаціях, в тому числі і таких, які об'єктивно до цього не провокують. Вона характеризується станом страху, невизначеним відчуттям загрози, готовністю сприймати будь-яку подію як несприятливу. Дитина, яка піддається такому стану, постійно знаходиться в настороженому і пригніченому настрої, у неї ускладнені контакти з оточуючим світом, який сприймається нею як лякаючий і ворожий, закріплюючись в процесі становлення

характеру до формування заниженої самооцінки і песимізму [9, с. 295].

Як схильність, особистісна тривожність активізується під час прийняття стимулів, які людина розцінює як небезпечні, пов'язані зі специфічними ситуаціями загрози її престижу, самоповазі.

У психології ще існує таке поняття, як "маски тривожності". Маски тривожності – це такі форми поведінки, що, маючи вигляд яскраво виражених ознак особистісних особливостей, породжуваних ознак особистісних особливостей, породжених тривожністю, дозволяють людині водночас переживати її в пом'якшеному вигляді і не виявляти назовні. Такими "масками" найчастіше описуються агресивність, залежність, апатія, надмірна мрійність, облудність, лінощі. Маска не рятує дитину, підлітка від суб'єктивних переживань тривоги, але дає змогу більш-менш успішно приховати її від оточення і дає змогу регулювати появу і рівень пережитої тривоги. Маски тривожності – це не тільки захист, а й способи регуляції та компенсації тривоги [2; 10].

Виділяють кілька різновидів тривожності:

- Тривожність як емоційний стан, тобто ситуативна тривога, що виникла в якійсь конкретній ситуації, суб'єктивно усвідомлюваною індивідом як загрозову.

- Тривожність як стійка риса, індивідуально-психологічна особливість, яка проявляється у схильності до частих і інтенсивних переживань стану тривоги, тобто особистісна тривожність.

- Стійка тривожність у якій-небудь сфері (міжособистісна, екологічна та інша тривожність), інакше кажучи, специфічна тривожність.

- Генералізована тривожність, яка виникає у людини, вільно змінює тривожні об'єкти залежно від зміни їх значущості для себе.

Також виділяється відкрита та прихована тривожність.

До відкритих форм тривожності відносяться:

1. Гостра, нерегульована або слабо регульована тривожність – сильна, усвідомлювана, демонстрована зовні через симптоми тривоги, самостійно впоратися з якою індивід не може.

2. Регульована та компенсована тривожність, при якій школярі самостійно виробляють досить ефективні способи, що дозволяють справлятися з нею. Регульована та компенсована тривожність зустрічається переважно у двох віках – молодшому шкільному і ранньому юнацькому, тобто в періодах, які характеризуються як стабільні. Важливою характеристикою обох форм є те, що тривожність оцінюється дітьми як неприємне, важке переживання, від якого вони хотіли б позбутися.

3. Культивована тривожність – в цьому випадку, на відміну від викладених вище, тривожність усвідомлюється, як цінна для особистості якість, що дозволяє домогтися бажаного. Форми прихованої тривожності зустрічаються приблизно в рівній мірі у всіх віках. Прихована тривожність зустрічається значно рідше, ніж відкрита. Одна з її форм умовно названа "неадекватне спокій". У цих випадках індивід, приховуючи тривогу як від навколишніх, так і від самого себе, виробляє жорсткі, сильні способи захисту від неї, що перешкоджають усвідомленню як певних загроз у навколишньому світі, так і власних переживань [1, с. 150].

Особливим різновидом тривожності є шкільна тривожність. Шкільна тривожність у молодшому шкільному віці з'являється через необхідність звикання дитини до шкільних вимог і порядків, до нового для нього оточення, нових умов життя, що і становить суть адаптації до школи. У цей період учень не тільки пристосовується до середовища, а й сам змінює соціально-психологічну ситуацію, створюючи свою особисту мікросферу. Пристосовуючись до шкільного середовища, школяр підвищує про-

дуктивність у навчальній діяльності, та його внутрішній стан стабілізується. Тривожність у молодших школярів виявляється у формі оціночної тривожності. Шкільна тривожність проявляється у взаємодії дитини з різними компонентами освітнього середовища. В її формуванні можна виділити як ситуаційні (власне це взаємодія), так і індивідуальні (темперамент, самооцінка та ін) передумови. Підвищена шкільна тривожність перешкоджає ефективній навчальній діяльності, незалежно від того, усвідомлюється вона самою дитиною чи ні [10].

У дошкільному віці дитина засвоює мову почуттів – прийняті в суспільстві форми вираження найтонших відтінків переживань за допомогою поглядів, посмішок, жестів, поз, рухів, інтонацій голосу й таке інше.

З іншого боку, дитина опановує вміння стримувати бурхливі й різкі вираження почуттів. П'ятирічна дитина, на відміну від дворічного, вже може не показувати страх або сльози. Вона навчається не тільки в значній мірі керувати вираженням своїх почуттів, викривати їх у культурно прийнятну форму, але й усвідомлено користуватися ними, інформуючи навколишніх про свої переживання, впливаючи на них. Але дошкільники все ще залишаються безпосередніми й імпульсивними. Емоції, які вони випробовують, легко прочитуються на обличчі, у позі, жесті, у всій поведінці. Для практичного психолога поведінка дитини, вираження нею почуттів – важливий показник у розумінні внутрішнього світу маленької людини, що свідчить про її психічний стан, благополуччя, можливі перспективи розвитку. Інформацію про ступінь емоційного благополуччя дитини дає психологові емоційний фон. Емоційний фон може бути позитивним або негативним.

Негативний фон дитини характеризується пригніченістю, поганим настроєм, розгубленістю. Дитина майже не посміхається або робить це запобігливо, голова й плечі опущені, вираз обличчя сумний або індивідуальний. У таких випадках виникають проблеми в спілкуванні й встановленні контакту. Дитина часто плаче, легко ображається, іноді без видимої причини. Вона багато часу проводить сама, нічим не цікавиться. При обстеженні така дитина придушена, безініціативна, важко вступає у контакт [8, с. 135]. Однієї з причин такого емоційного стану дитини може бути прояв підвищеного рівня тривожності.

Під тривожністю багато авторів розуміють схильність людини переживати тривогу, тобто емоційний стан, що виникає в ситуаціях невизначеної небезпеки й що проявляється в очікуванні неблагополучного розвитку подій. Тривожні люди живуть, відчуваючи постійний безпричинний страх [2, с. 26]. Вони часто ставлять собі питання: "А раптом що-небудь трапиться?" Підвищена тривожність може дезорганізувати будь-яку діяльність (особливо значиму), що, в свою чергу, призводить до низької самооцінки, невпевненості в собі ("Адже я нічого не міг!"). Таким чином, цей емоційний стан може виступати в якості одного з механізмів розвитку неврозу, тому що сприяє поглибленню особистісних протиріч (наприклад, між високим рівнем домагань і низькою самооцінкою).

Почуття страху перед невідомим, яке постійно відчувають діти, приводить до того, що вони вкрай рідко проявляють ініціативу. Будучи слухняними, воліють не звертати на себе увагу навколишніх, поведуться зразково і вдома, і в дитячому саду, намагаються точно виконувати вимоги батьків і вихователів – не порушують дисципліну, прибирають за собою іграшки. Таких дітей називають скромними, соромливими. Однак їхня зразковість, акуратність, дисциплінованість носять захисний характер – дитина робить все, щоб уникнути невдачі.

Яка ж етіологія тривожності? Багато чого залежить від способів спілкування батьків з дитиною. Іноді вони можуть сприяти розвитку тривожної особистості. Наприклад, висока ймовірність виховання тривожної дити-

ни батьками, що здійснюють виховання за типом гіперпротекції (надмірна турбота, дріб'язковий контроль, велика кількість обмежень і заборон, постійне обсмикування) [2, с. 32]. У цьому випадку спілкування дорослого з дитиною носить авторитарний характер, дитина втрачає впевненість у собі й у своїх власних силах, вона постійно боїться негативної оцінки, починає турбуватися, що вона робить що-небудь не так, тобто випробує почуття тривоги, що може закріпитися й перерости в стабільне особистісне утворення – тривожність.

Врахувавши теоретичні напрацювання з даної теми, ми провели емпіричне дослідження гендерних відмінностей тривожності дітей старшого дошкільного віку, у якому брали участь дошкільнята старшої групи з ДНЗ № 21 "Малютко" м. Біла Церква.

Вибірка складала 30 осіб. Для кожного досліджуваного був присвоєний свій номер, під яким розглядалися його результати.

Опис методик.

Тест тривожності (Р. Темпл, М. Доркі, В. Амен), (включає в себе 14 малюнків, окремо для хлопчиків і окремо для дівчаток. Кожен малюнок представляє деяку типovu для життя дитини ситуацію.

Методика "Дім. Дерево. Людина" (надалі ДДЛ). Власне виконання тесту складається із 2 частин: процесу малювання і бесіди після нього. На всі уточнюючі питання дитини слід відповідати, що вона може малювати так, як їй заманеться. Після обробки та інтерпретації отриманих за допомогою методик даних вдалося визначити рівень тривожності кожної дитини.

Отже, жоден досліджуваний не має низького індексу тривожності, менше половини дітей мають середній рівень тривожності. Високий індекс тривожності, при цьому з них 20 хлопчиків. Досліджувані 8, 1, 3, 4 під час тестування виявляли занепокоєння, нервозність, хвилювання. У деяких спостерігалася підвищена рухова активність: вони гризли нігті, качали ногою, намотували волосся на палець, покусували нижню губу. В окремих досліджуваних (9, 10, 21) можна було помітити фізичні ознаки підвищеної тривожності, наприклад у них прискорилося дихання, потіли долоні. У ході діагностики високо тривожні діти нерідко вибирали малюнок, на якому було зображено сумне обличчя. Відповідаючи на запитання "Чому?", вони частіше за все говорили: "Тому що його лають", "Тому що її покарали", "Тому що на нього не звертають уваги", "Не хочуть з нею грати".

Провівши інтерпретацію проективної методики "ДДЛ", вдалося виявити рівень тривожності дітей. Тобто в досліджуваних дітей було виявлено тривожність за методикою 1, яка підтверджена цією проективною методикою і свідчить про присутність тривожності у всіх досліджуваних. Елементи, які присутні на малюнках дітей і свідчать

про тривожність та емоційний, внутрішній стан, які є наслідком високого та середнього рівня тривожності.

При високому рівні тривожності подразник за силою майже завжди переважає індивідуально психофізіологічну здатність організму дитини успішно його подолати чи швидко адаптуватися до нього, щоб знизити тривожність. При середньому рівні подразник часто переважає здатність до адаптації.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити такі **висновки**. Меншість досліджуваних мають середній рівень тривожності та більшість досліджуваних мають високий рівень тривожності, що й є підтвердженням для висунутої гіпотези. Отже гіпотеза підтверджена.

Високий рівень тривожності може бути пов'язано з певними ситуаціями в садочку або в родині, які дитина переносить в собі, нікому їх не розкривши, що й стає певним порогом для саме високого рівня тривожності. Досліджувані, які мають високий рівень тривожності, являються не впевненими в собі в своїх діях, вчинках. Діти з високим рівнем тривожності мають підвищену рухову активність, занепокоєння, сильне хвилювання.

Щодо досліджуваних з середнім рівнем тривожності, то про них можна сказати, що вони більш впевнені в собі та своїх діях. Щоб їхній рівень не підвищився, потрібно більше прикласти зусиль та уваги батькам – так само, як і для досліджуваних з високим рівнем тривожності. Саме в цей період дітям ще можна допомогти у зниженні рівня тривожності та в його нормалізації, бо з часом буде все трудніше з цим працювати.

Таким чином, аналіз результатів дослідження підтвердив висунуту гіпотезу, що в старшому дошкільному віці високий рівень тривожності частіше зустрічається в хлопчиків чим в дівчаток. Вивчення, а також своєчасна діагностика та корекція рівня тривожності у дітей допоможе уникнути багатьох труднощів у вихованні та зберегти психологічне здоров'я дитини.

Список використаних джерел

1. Александровский Ю.А. Познай и преодолей себя: Наедине со всеми / Ю.А. Александровский. – М.: Профиздат, 1992. – 224 с.
2. Воспитание школьников. – М.: 2006. – № 9. – 45 с.
3. М'ясоїд П.А. Загальна психологія: Навч. посібник / П.А. М'ясоїд. – К.: Вища шк., 2006. – 487 с.
4. Популярная психология: Хрестоматия: Учеб. пособие для студентов пединститутов / сост. В.В. Мироненко. – М.: Просвещение, 1990. – 399 с.
5. Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии / Под ред. А.А. Крылова, С.А. Маничева. – СПб.: Питер, 2007. – 560 с.
6. Психология. Словарь / Под. ред. А.В. Петровского и М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1990.
7. Психология / За ред. Ю.Л. Трофимова. – К.: 2001. – 558 с.
8. Психолог. – К.: 2006. – № 13. – 43 с.
9. Психолог. – К.: 2004. – № 10–11. – 63 с.
10. Рогов Е.И. Настольная книга практического психолога. Учеб. пособие: В 2 кн. / Е.И. Рогов. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2004. – Кн. 2. – 480 с.

Надійшла до редколегії 10.03.16

Оксана Федорченко, студ.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ГЕНДЕРНЫЕ ОТЛИЧИЯ ТРЕВОЖНОСТИ У ДЕТЕЙ СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

В статье содержится методологическое обоснование и опыт практического исследования гендерных отличий тревожности у детей старшего дошкольного возраста. Особенность и новизна научного материала заключается в экспериментальном определении основных психологических факторов возникновения тревожности у детей старшего школьного дошкольного возраста при межличностном взаимодействии.

Ключевые слова: клиническая психология, тревожность, дети старшего дошкольного возраста, гендерные отличия тревожности, тревожность мальчиков, тревожность девочек.

Oxana Fedorchenko, student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

GENDER DIFFERENCES IN ANXIETY OF CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE

This article contains methodological studies and experience of practical research of gender differences in anxiety of preschool children. The peculiarity and novelty of scientific material consists in the experimental determination of basic psychological factors of anxiety of preschool children during their interpersonal interactions.

Keywords: clinical psychology, anxiety, preschool children, gender differences in anxiety, anxiety of boys, anxiety of girls.